

УДК 821.161.3 –31* А. Бароўскі: 2

Дыхатамія «стары чалавек – новы чалавек» у аповесці А. Бароўскага «Замалі мой грэх»

С.Б. ЦЫБАКОВА

Прадметам даследавання з’яўляецца хрысціянская дыхатамія «стары чалавек – новы чалавек», увасобленая ў вобразе гераіні аповесці А. Бароўскага «Замалі мой грэх» Евы Прынцовай, у гісторыі яе граху, раскаяння і ўнутранага адраджэння, а таксама ў такіх найважнейшых адзінках матыўнай структуры твора, як грэхападзенне і пакаянне, свавольства і пакора. Дадзеная дыхатамія разглядаецца і ўжываецца ў аналізе твора з мэтай выяўлення яго духоўнай канцэпцыі, асаблівасцей мастацкага асэнсавання сучасным беларускім аўтарам біблейскага аксіялагічнага коду.

Ключавыя словы: дыхатамія «стары чалавек – новы чалавек», біблейскі, хрысціянскі, матыўная структура, міфалагема, грэхападзенне, духоўная канцэпцыя твора.

The subject of the analysis is the Christian «Old Man – New Man» dichotomy, represented in the image of the character of A. Barousky’s story «Prey for Forgiveness of My Sin», Eve Printsova by name, in the history of her sin, her repenting and internal rebirth as well as in the most important components of the motive structure of the work such as a Fall from grace and confession, self-will and obedience. This dichotomy is considered and taken into account in the analysis of the literary work so as to find the spiritual conception of the story as well as to understand the way the modern Belorussian author interprets the biblical axiological code.

Keywords: «Old Man – New Man» dichotomy, biblical, Christian, structure of the motive, mythologeme of the Fall of man, spiritual conception of the work.

Аповесць А. Бароўскага «Замалі мой грэх» напісана пад уздзеяннем на духоўную свядомасць аўтара ідэй і ўяўленняў, выражаных у Бібліі, якая, на яго думку, «ўтрымлівае ў сабе вучэнне рэлігійнага парадку, богашчырую ісціну, але і чалавечыя веды, і ўся нашая разумовая дзейнасць знаходзіць у ёй страву багацця невычэрпнага» [1, с. 723]. Матыўная структура твора вызначаецца перавагай сукупнасці біблейскіх матываў, найбольшае функцыянальнае падабенства з якімі прасочваецца ў матыўнай прасторы рамана-фантазмагорыі А. Бароўскага «Дамова на спакусу». Міфапаэтычны план ідэйна-мастацкага зместу аповесці ўключае ў сябе міфалагемы грэхападзення і выгнання з раю і вызначаецца біблейскай канцэпцыяй чалавека, а таксама хрысціянскай антрапалогіяй і псіхалогіяй.

Дыхатамія «стары чалавек – новы чалавек» узыходзіць да новазапаветных павучальных тэкстаў – саборных лістоў апостала Паўла, дзе тлумачыцца вучэнне Ісуса Хрыста. Ліст да Эфесцаў апостала Паўла ўключае наступныя радкі: «Дык адкіньце ранейшыя звычкі старога чалавека, які прападае ў аблудных пажадлівасцях, а аднавіцеся духам розуму вашага і апраніцеся ў новага чалавека, створанага Богам у справядлівасці і святасці праўды» (Эф. 4, 22–24) [2, с. 1035]. Багаслоў-місіянер Праваслаўнай Царквы Феафан Пустэльнік заўважае: «Апостал Павел то зло, которое пришло к нам чрез падение, именует человеком ветхим или греховным» [3, с. 351]. Тлумачэнню антытэтычных паняццяў «стары чалавек – новы чалавек» надаецца асаблівае значэнне ў сучасных даследаваннях па праваслаўнай псіхалогіі. Так, В. Каржэўскі адзначае: «Если душой ветхого человека является *самоугодие*, формирующее энергетическую структуру его греховного тела, *тела греха* – страсти, то душой нового человека будет являться *самоотвержение*, которое, в свою очередь, способно формировать энергетическую структуру его праведного тела, *тела правды* – добродетели» [4, с. 597].

Хрысціянская дыхатамія «стары чалавек – новы чалавек» вылучаецца ў мастацкім свеце аповесці ў якасці метафізічнай формулы адлюстраванага ў ёй ператварэння души адной з галоўных гераінь, якая праз шчырае пакаянне і прыняцце хрысціянскага вучэння, пераадолела

сваю жаноцкую крыўду і шматгадовую сардэчную злоснасць. Вобразна кажучы, яна памерла як «дача Евы» і нарадзілася ў іншай, духоўнай і бяспаснай якасці як «новы чалавек».

Пакаянне стала пераломным момантам ў жыцці гераіні, якая некалі выбрала самасуд, адзіна правільны ў яе разуменні сродак варочання сваёй знішчанай гвалтаўнікамі чалавечай і жаноцкай годнасці. Выкарыстоўваючы ўласную прыгажосць, Ева помсціла як крыўдзіцелям, так і тым «сынам Адама», якія не мелі ніякага дачынення да яе трагедыі. Тым самым Прынцова, безумоўна, грашыла і супраць самой сябе, супраць «вобразу Богага» ў чалавеку. «І, мусіць, я не Ева-Прынцэса, а тая грахоўная Ева... Ave Eva? – калі чытаць наадварот... Ave-Eva! Смешна гучыць, праўда? Толькі я, мусіць, не тая Ева, якая сустракалася з Богам. Я ж сустрэлася з д'яблам, і сама д'яблам стала...», – прызнаецца гераіня аповесці Адаму Мяжэвічу [5, с. 99].

Прыгожая грэшніца, адлюстраваная ў творы, суадносіцца аўтарам з вобразам біблейскай прамаці чалавецтва, а таксама з Марыяй Магдалінай, якую ў хрысціянскай традыцыі падчас называюць «другой Евай» [6, с. 102]. Евангельскі жаночы вобраз поруч з жонкай першага чалавека Адама – гэта, паводле меркавання С. Хоскінс, «увасабленне старога, як свет, уяўлення аб роўнасці паміж жаночай прыгажосцю, сексуальнасцю і грахам» [6, с. 26]. Ева, якая парушыла забарону Бога, а потым спакусіла Адама, – універсальны вобраз-сімвал жаноцкай існасці. Невыпадкова, што біблеізм «Ева» («Евіна дачка») тлумачыцца як «жанчына наогул, са ўсімі ўласцівымі ёй якасцямі, у першую чаргу – цікаўнасцю» [7, с. 126]. У граху Евы, якая паддалася спакусе, у адпаведнасці з Кнігай кніг, – прычына пакут усіх жанчын пасля выгнання прабацькоў з раю.

А. Бароўскі надзяляе гераіню аповесці рысамі першай грэшніцы, нягледзячы на тое, што гісторыя Евы Прынцовай па сваім падзейным нападзенні зусім не нагадвае змест біблейскага міфа аб першародным граху. Своеасабліваць духоўнай канцэпцыі твора заключаецца ў зацвярджэнні аўтарам сваёй веры ў біблейскае сведчанне адносна слабасці чалавека перад спакусай. Антрапалагічныя ўяўленні, перададзеныя ў Бібліі, выконваюць першарадную ролю ў стварэнні пісьменнікам мастацкага свету аповесці. І менавіта Кніга Роду (Кніга Быцця) як зачын біблейскага Тэксту з'яўляецца для А. Бароўскага найважнейшай крыніцай, дзе найбольш дакладна адлюстравана архетыпічная сутнасць жанчыны. Так, у аснову аўтарскіх разважанняў з часткі аповесці пад назвай «Прынцэса» пакладзена ў поўнай ступені відавочная аналогія паміж Евай Прынцовай і біблейскай першай жанчынай: «А яна – усяго толькі безабароннае зайчанё... І не дадзена ёй права ўладарыць, падпарадкоўваць усё сабе. Бо Бог даў жанчыне толькі адну магчымасць – падпарадкоўвацца. І тое, мусіць, пачалося яшчэ з тае даўняе біблейскай пары, калі Ева парушыла завет Бога. Калі Ён прасіў, каб яна і Адам не падыходзілі да забароненага дрэва ў раі і не каштавалі з яго пладоў...

Яна не падышла б, о не, ніколі ў жыцці не наблізілася б, да яго, ды той, нябачны і настойлівы нашптаў ёй тыя салодкія словы, – і яна паверыла ім, здалася, амаль не змагаючыся, у палон...» [5, с. 69–70].

На слабасці і безабароннасці як спрадвечных і ўстойлівых якасцях «Евіных дачок» («Адамава рабро») аўтар засяроджвае ўвагу, калі перадае стан ўнутранага раздваення загаханай Прынцэсы. Словы Голаса-дарадчыка, якія чуе дзяўчына, спрабуючы разабрацца ў сваіх супрацьлеглых пачуццях, – гэта алюзія на радкі з Кнігі Роду (Кнігі Быцця), дзе адлюстравана спакушэнне Евы ў раі: «“А як узняцца мне над зямлёй, над самой сабой, адарвацца ад цяжару і неразумення, узляцець на вяршыні зразумеласці і ўсведамлення свайго прызначэння?...”

“Гэтаму, на жаль, я навучыць не магу. Бо мы не ў Эдэме, і няма таго забароненага дрэва Спазнання самога сябе... І я не Змей-Спакушальнік, які хоча збіць цябе з той дарогі, якую прадвызначыў табе Вышні. Я – голас тваёй душы, голас тваёй добрай палавіны...”» [5, с. 75].

Генетычная сувязь персанажаў аповесці з першабацькамі прасочваецца на антрапанімічным узроўні міфапаэтычнага плана мастацкай паэтыкі твора. Прынцова і Мяжэвіч – носбіты імёнаў роданачальнікаў чалавецтва і адпаведна іх граху. Як нашчадкі выгнаннікаў з райскага саду яны, згодна з біблейскім аповедам, асуджаныя на пакуты і не могуць быць шчаслівымі. «Няйначай, д'ябал умяшаўся ў нашае быццё, падсеў у наш карабель, які меў магутныя ветразі...», – лічыць Мяжэвіч [5, с. 98]. Раз'яднанне герояў –

вынік, у першую чаргу, іх няздольнасці абараніць сваё каханне ад небяспекі і зла, часткай якога яны з'яўляюцца таксама. У пакутах Евы Адам бачыць і асабістую віну: «Не надаў значэння сустрэчы, адсунуў некуды надалей тыя шчаслівыя імгненні, што ім паслаў Бог, спаслаўшыся на неадкладныя клопаты. ... І Еву адпрэчыў ад сябе, – на здзек яе кінуў, безабаронную, слабую, даверлівую, нявпытную ў жорсткіх вятрах жыцця... Сам вінаваты ва ўсім...» [5, с. 98]. Праз гады Адам Мяжэвіч імкнецца дапамагчы Еве, але ў сваіх адносінах да яе ён больш кіруецца праўдай закона, а не вучэннем аб хрысціянскай любові. Мяжэвіч-пракурор паўстае як нашчадак «старога Адама», яго боль пераважна выклікаюць не пакуты і д'яблава зло, якое апанавала душу Евы, а брыдкі вонкавы выгляд калісьці прыгожай жанчыны: «Мяжэвіч з жахам і са шкадаваннем глядзеў на яе, не могучы ніяк уцяміць, зразумець, – яна, Прынцэса, прыгажуня Прынцэса, у якую ён, як і іншыя, закахаўся, – з венерычным захворваннем?! Ён жа лічыў яе незямной, Афрадзітай, багіняй кахання, а яна...» [5, с. 95].

Ева Прынцова выбірае шлях помсты-самасуду, які ледзь не завяршаецца самагубствам, найцяжэйшым грахам, у адпаведнасці з хрысціянскай рэлігіяй. Замыканне ў самой сабе, адмаўленне спагады і дапамогі, амаль абсалютная канцэнтрацыя на пачуцці крыўды – вынікі ганарлівасці і свавольства, г. зн. тых рысаў, якія ўласцівыя «старому чалавеку» і з'яўляюцца галоўнымі негатыўнымі якасцямі «Евінай дачкі», прыгажуні Прынцовай. Яе мянушка «Прынцэса» з хрысціянскага пункту гледжання набывае ў кантэксце твора канататыўны сэнс, падкрэсліваючы не толькі цялесную прывабнасць, але і ўласцівае жаночкай сутнасці «Евінай дачкі» свавольства. У думках, пачуццях, учынках Прынцовай як «старога чалавека» А. Бароўскім адлюстравана «псіхалогія крыўды» [8, с. 84]. Гераіня аповесці на ўласным жыццёвым вопыце пераконваецца ў самагубнасці шляху помсты.

«Вока за вока, знявага за знявагу...» [5, с. 99], – заўважае Ева ў дыялогу з Адамам, які, у сваю чаргу, упэўнены, што Стары Запавет «дзеінічаў тады, тысяча год назад, калі не было судоў і права...» [5, с. 99]. «Сёння ўсё вызначае закон. Усім кіруе закон...», – лічыць пракурор [5, с. 99]. Старазапаветная формула помсты, перададзеная праз словы з Кнігі Выхаду, пастаўлена А. Бароўскім у якасці аднаго з эпіграфічных да тэксту твора: «Вока за вока, зуб за зуб, руку за руку, нагу за нагу, апёк за апёк, рану за рану, сіняк за сіняк...» [5, с. 62]. Эпіграфічная функцыя дадзенага ўрыўка з біблейскіх радкоў, дзе сцвярджаецца прынцып адплаты крыўдзіцелям, заключаецца ва ўзмацненні антынамічнасці паміж іх сэнсам і тымі найважнейшымі хрысціянскімі каштоўнасцямі і цнотамі, якія складаюць духоўную канцэпцыю аповесці: прабачэння крыўды, незласлівасці, міласэрнасці, непраціўлення Божай волі, веры, надзеі, любові да Бога і да бліжніх. Таму менавіта маральнаму імператыву «*Не забівай...*» [5, с. 62], вылучанаму пісьменнікам таксама з Кнігі Выхаду, адводзіцца роля яшчэ аднаго эпіграфа, паколькі праз яго словы сцвярджаецца галоўны духоўны закон для ўсяго чалавецтва.

Пачуцці і паводзіны, якія не сумяшчаюцца з чалавечай годнасцю, з вобразам Божым у чалавеку, нявечаць цела і душу Евы. Аднаўленне парушанай «блуднай дачкой» [9, с. 143] сувязі з Богам пачынаецца праз яе раскаянне ў грахах. Таму адной з галоўных рысаў матыўнай структуры аповесці з'яўляецца наяўнасць у ёй матыва, які ўзыходзіць да евангельскай прыпавесці пра блуднага сына, дзе, згодна з меркаваннем І.А. Глухава адносна грэшніка, паказана, як яго «суб'ектыўны негатыўны стан пагаршаецца аб'ектыўным – да ўнутранага стану душэўнай азмрочанасці даюцца згрызоты знешнія» [10, с. 379–380].

Гераіня твора атаясамлівае сябе з евангельскай Марыяй Магдалінай, грэшніцай, якая пасля раскаяння ў грахах, стала паслядоўніцай Ісуса Хрыста: «Я ў царкву пайду, пакаюся, як Магдаліна, перад Богам. Бог, як і ёй, даруе мой грэх...» [5, с. 100]. Унутраныя рысы «новага чалавека», «Адроджанай жанчыны» [5, с. 150], якой Ева-манахіня лічыць сябе, бачачы галоўную мэту свайго астатняга жыцця ў душэўным ачышчэнні і вызваленні ад грахоў, адлюстраваныя на старонках яе спавядальнага ліста, адрасаванага Адаму Мяжэвічу: «Я знайшла сваё месца. Я сярод братоў і сясцёр, і нашу толькі чорнае адзенне. Я цяпер – манашка, ці – манахіня. Тут буду замольваць свае грахі, тут буду трымаць апошні выдых перад Богам. І больш я ўжо нікому не перадам гора. Ты ўжо ніколі не ўзбудзіш справу па маім злачынстве, бо яго не будзе...» [5, с. 151]. Дыхатамія «стары чалавек – новы чалавек»

з'яўляецца асноваўтваральным прынцыпам споведзі гераіні: «Калі-небудзь, не сёння і не заўтра, а праз сотні гадоў, зайдзі, калі ласка, у Пятра-Паўлаўскі сабор, туды, дзе я ўпершыню спавядалася перад Богам. І пастаў дзве свечкі. Адну – за памерлую Прынцэсу, за спачын, а другую – за здароўе Адроджанай жанчыны – Евы. Тая, ранейшая, памерла, а новая нарадзілася» [5, с. 150].

Такім чынам, біблейскі аксіялагічны духоўны код – галоўная крыніца міфапаэтычнага плана ідэйна-мастацкага зместу аповесці А. Бароўскага «Замалі мой грэх». Дыхатамія «стары чалавек – новы чалавек», якая ўзыходзіць да Новага Запавету, вылучаецца ў слоўнай тканіне твора, вызначае асаблівасці яго матыўнай структуры і духоўнай канцэпцыі, сканцэнтраванай у адлюстраванай аўтарам пераарыентацыі свядомасці гераіні. Маючы тыпалагічнае падабенства з біблейскімі вобразамі першай жанчыны-грэшніцы Евы і Марыі Магдаліны, Ева Прынцова паўстае як «блудная дачка» [9, с. 143]. Хрысціянская дыхатамія «стары чалавек – новы чалавек», увасобленая ў гісторыі граху, пакаяння і ўнутранага адраджэння гераіні, уяўляе сабой адзін з магчымых варыянтаў рэалізацыі ўніверсальнага трансгістарычнага сюжэта-міфа ў творах мастацкай літаратуры, які бярэ пачатак у евангельскай прыпавесці пра блуднага сына.

Літаратура

1. Бароўскі, А.М. Дамова на спакусу / А.М. Бароўскі // Воляй абраны. Дамова на спакусу : Раманы. – Гомель : ОАО «Полеспечать», 2012. – С. 33–735.
2. Біблія. Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запаветаў / рэд. Н. Назарава. – Мінск : Біблейскае таварыства ў Рэспубліцы Беларусь, 2012. – 1120 с.
3. Затворник Феофан, святитель. Православие и наука. Руководственная книга изречений и поучений / Феофан Затворник, святитель / сост.: игумен Феофан (Крюков). – М. : Даниловский благовестник, 2009. – 680 с.
4. Коржевский, В. свящ. Пропедевтика аскетике: компендиум по православной святоотеческой психологии / В. Коржевский. – М. : Центр Информационных Технологий Информатики и Информации, 2004. – 648 с.
5. Бароўскі, А.М. Замалі мой грэх / А.М. Бароўскі // Аповесці. Апавяданні. Нарысы. – Гомель : ОАО «Полеспечать», 2012. – С. 6–152.
6. Хоскинс, С. Мария Магдалина: Важнейшие исторические факты / С. Хоскинс ; пер. с англ. М. Жуковой. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА ХРАНИТЕЛЬ, 2008. – 605, [3] с.
7. Николаюк, Н.Г. Библийское слово в нашей речи. Словарь-справочник / Н.Г. Николаюк. – 2-е изд. испр. и доп. – СПб. : Библиополис, 2012. – 384 с.
8. Шаховской, Иоанн, архиепископ. Психология обиды / Иоанн (Шаховской) // Ценность и личность. – Минск : Издательство Белорусского Экзархата, 2011. – С. 84–86.
9. Радь, Э.А. История «блудного сына» в русской литературе : модификации архетипического сюжета в движении эпох : монография / Э.А. Радь. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2014. – 276 с.
10. Глухаў, І.А. Праваслаўны катэхізіс / І.А. Глухаў ; пер. з рускай мовы В.В. Ждановіч. – СПб. : Таварыства памяці ігуменні Таісіі, 2013. – 520 с.